

Moskva, Nauka 1977, 288 s.

V posledních letech se otázky socialistického způsobu života a jeho rozvoje dostávají na přední místo ve vývoji marxistického filozofického, sociologického i ekonomického myšlení jak v Sovětském svazu, tak i v ostatních socialistických zemích. Problematika životního způsobu současně zaujímá stále významnější místo v ideologickém zápase dvou světových společenských soustav – to se zpětně odráží v pozornosti, která je jí věnována.

Institut sociologických výzkumů při Akademii věd SSSR vydal v roce 1977 sborník prací sovětských autorů věnovaných otázkám socialistického způsobu života. Jsou v něm soustředěny stati zabývající se touto problematikou z různých hledisek a snažící se postihnout ji v celé šíři. Hlavním záměrem autorů je ukázat konkrétní změny a rozvoj způsobu života v socialistické společnosti, konfrontovat různé buržoazní a reformistické koncepty s realitou kapitalistické společnosti a na tomto pozadí rozvinout teorii a postihnout reálný obraz životního způsobu v socialistických zemích.

Sborník obsahuje 18 statí a je rozdělen do tří oddílů: *Obecná charakteristika socialistického způsobu života a jeho změny; Zdokonalování socialistického způsobu života v současné etapě rozvoje sovětské společnosti; Problémy životního způsobu v současném ideologickém boji.*

Stati zařazené do prvního oddílu sborníku se zabývají obecně problematikou životního způsobu, a to ve spojitosti se sociálními procesy socialistické společnosti. V tomto duchu je koncipován především úvodní příspěvek M. N. Rutkeviče, *Socialistický životní způsob a jeho rozvoj*. Autor rozebírá a charakterizuje základní stránky lidského života – pracovní činnost, životní úroveň, vzdělanost, kulturu, zdravotní péči, společensko-politickou činnost – které určují životní způsob (s. 21). Životní způsob vymezuje jako souhrn (systém) existujících rysů činnosti lidí, tříd, sociálních skupin, individuů v podmínkách určených společensko-ekonomickou formací. Zdůrazňuje význam socialistického způsobu života v ideologickém boji. V závěru statí se věnuje otázkám konkrétního sociologického výzkumu životního způsobu a perspektivám jeho rozvoje. V této souvislosti zdůrazňuje nutnost výběru jak kvalitativních, tak i kvantitativních ukazatelů (charakteristik) socialistického životního způsobu.

V následující statí, *Změny socialistického způsobu života*, rozebírá A. P. Butěnkovo problematiku formování socialistického způsobu života v souvislosti se změnami v oblasti výrobních sil a výrobních vztahů. Jako determinující faktory uvádí především způsob výroby, souhrn přírodně geografických a společenských podmínek a také hodnotových norem, způsob a charakter celkové životní činnosti osobnosti, sociální skupiny nebo celé společnosti (s. 42). Socialistický způsob života v sobě zahrnuje za prvé, formy životní činnosti určitého charakteru vztahující se k výrobní sféře (pracovní doba), za druhé, formy životní činnosti určitého charakteru nevztahující se přímo k výrobě (volný čas) (s. 49). Je způsobem životní činnosti svobodných výrobců, kteří neznačí vykořisťování člověka člověkem, a jako takový se výrazně odlišuje od způsobu života v kapitalistické společnosti charakterizovaného řadou antagonismů.

Příspěvek E. I. Kapustina, *Ekonomické aspekty socialistického způsobu života*, prezentuje mnoho zajímavých myšlenek. Především polemizuje s názorem, podle něhož byl životní způsob ztotožňován s životní úrovní, což je kategorie podstatně užší (s. 58). Základem, na němž vzniká a formuje se socialistický způsob života, jsou podle autora ekonomické podmínky, jeho základní charakteristikou je práce, určující místo každého jedince v socialistické společnosti a autoritu, kterou má. Důležitou roli v rozvoji pracovní aktivity mají pracovní kolektivy, společenské organizace a socialistické soutěžení, jež je na rozdíl od kapitalistické konkurence zaměřeno na pomoc zaostávajícím. V socialistické společnosti existují ještě jedinci, kteří vidí cíle života pouze v uspokojování vlastních materiálních potřeb. Je to zcela nesprávný přístup a chápání materiální stimulace a její úlohy, která v kombinaci s morální stimulací hraje významnou roli v období, kdy práce ještě nepostoupila na úroveň základní životní potřeby. Kapustin uvádí, že materiální stimulace je nejdůležitějším základem, o nějž se opírá revoluční nadšení pracujících (s. 65).

J. E. Volkov zařadil do sborníku stať *Společensko-politická aktivita mas – charakteristický rys socialistického způsobu života*. Zdůrazňuje v ní, že socialistická společnost je charakterizována neustálým růstem společenské a politické aktivity širokých mas pracujících. Jako příklad uvádí množství aktivit, jež jsou v této oblasti pro socialistický způsob života typické.

*Způsob života a rozvoj osobnosti* je název stati M. P. Mčedlova. Autor v ní srovnává tento fenomén v socialistické a kapitalistické společnosti. V kapitalismu jsme svědky úpadku morálních a etických hodnot, zatímco základním cílem socialistické společnosti je všestranný rozvoj osobnosti. Rozvoj materiálních potřeb a jejich uspokojování není a ani nemůže být v socialistické společnosti konečným cílem ani samoúčelem, ale pouze prostředkem pro plné osvobození a celkový rozvoj osobnosti (s. 97).

E. D. Modržinskaja se ve svém příspěvku *Dvě světové soustavy, dva způsoby života* zabývá problematikou srovnání socialistické a kapitalistické společnosti z hlediska základních sfér činnosti lidí — ekonomické, společensko-politické, duchovní, rodinné a dalších. I když, jak poznamenává, není socialistický způsob života ještě takový, jakým bychom si jej přáli mít, je nutno vidět celou řadu předností, jichž dosáhla socialistická společnost v jednotlivých sférách rozvoje způsobu života.

Do druhého oddílu sborníku, *Zdokonalování socialistického způsobu života v současné etapě rozvoje sovětské společnosti*, jsou zařazeny stati zabývající se konkrétními otázkami rozvoje socialistického způsobu života v Sovětském svazu. V první z nich, *Plánovitý rozvoj socialistického způsobu života a zvyšování blahobytu sovětských lidí v desáté pětiletce*, rozebírá A. I. Smirnov úspěchy ve výstavbě sovětské společnosti, v jejímž průběhu se zformoval a stal se realitou socialistický typ osobnosti (s. 125). Dynamismus sovětské společnosti je do značné míry umožněn podporou sovětských lidí a jejich přesvědčením o dalším rozvoji v budoucnosti (s. 144).

V. Z. Rogovin se v příspěvku *Role sociální politiky v rozvoji socialistického způsobu života* zabývá životním způsobem jako objektem sociální politiky, která z tohoto hlediska představuje souhrn různých kvalitativních charakteristik a kvantitativních ukazatelů. Důležitou základnou pro rozvoj působení sociální politiky v oblasti formování socialistického způsobu života je růst ekonomického potenciálu sovětské společnosti.

A. V. Bezrukov ve stati *Socialistický způsob života a rozvoj potřeb pracujících* analyzuje růst sociálních potřeb sovětských pracujících a jejich úroveň ve srovnání s ostatními zeměmi.

Stať V. D. Patruševa *Socialistický způsob života a problematika volného času* se věnuje velmi závažné oblasti. Volný čas pracujících v sovětské společnosti neustále roste. Podle mezinárodního srovnávacího výzkumu patří jeho kvantita k největším na světě. Přes tento základní pozitivní rys naráží využití volného času na řadu problémů, k nimž se řadí především neúplnost materiální základny pro využití volného času. V této souvislosti zdůrazňuje autor nezbytnost zdokonalení organizace využití volného času a rezerv v existující materiální základně tak, aby byly potřeny nežádoucí maloměšťácké tendence projevující se ve snaze vlastnit co největší množství předmětů pro využití a trávení volného času (s. 186).

R. A. Jankova se ve stati *Socialistický životní způsob a rodina* zabývá problematikou socialistického způsobu života z jiného zorného úhlu. Rozebírá rozvoj rodiny v sovětské společnosti a základní změny, jimiž sovětská rodina prošla. Poukazuje na to, že přestože (v závislosti na různých faktorech vyznačujících se různým typem vztahů) existují rozdílné typy rodin — od výrazné autority až k rovnosti — základním rysem v sovětské rodině je vzrůstající úloha ženy (asi u 50 % rodin je žena její hlavou). Autorka třídí rodiny podle potřeb, činností, společenské aktivity, charakteru vedoucí osobnosti rodiny, zdůrazňuje úlohu rodiny při rozvoji sovětské společnosti i při formování socialistického způsobu života u jednotlivých generací. V této souvislosti poukazuje na problémy rodiny v kapitalistické společnosti (především v USA), kde rodina prochází významnou krizí vnitřních vztahů a je vystavena mnoha dezorganizačním tlakům.

V. I. Starověrov přispěl do sborníku článkem *Změny ve způsobu života rolnictva v podmínkách rozvinutého socialismu*. Poukazuje v něm na to, že život venkovského obyvatelstva se dosud vyznačuje množstvím specifík, k nimž patří především jiný charakter výrobní činnosti, existence osobního hospodářství a jeho úloha v systému výroby zemědělských produktů pro trh. Proto je také struktura využívání volného času venkovského obyvatelstva odlišná od struktury využívání volného času ve městě.

I. V. Bestužev-Lada zařadil do sborníku stať *Prognózování způsobu života*. Vymezuje v ní prognózu jako výsledek speciálního (prognostického) výzkumu perspektiv rozvoje. V oblasti zkoumání životního způsobu pak je třeba brát v úvahu jeho diferencovanost i při existenci stejných podmínek (s. 221). V prognóze je třeba klást důraz především na kvalitativní ukazatele a výběr základních ukazatelů způsobu

života, vycházet z konstrukce stromu problémů, jemuž musí odpovídat konstrukce stromu cílů.

Třetí část sborníku je orientována na vztah životního způsobu a ideologického boje, tedy na problematiku mimořádně závažnou. První stať tohoto oddílu, *Vědeckotechnická revoluce, způsob života a ideologický boj* od M. D. Mutina, konfrontuje rozvoj, podmínky života a životní způsob socialistické a kapitalistické společnosti. Autor v ní zdůrazňuje, že pouze za socialismu má člověk skutečné lidské podmínky existence (s. 231). Připomíná pojem „kvalita života“, který je často používán buržoazními ideology proti socialistickému světu. V rámci zkoumání takzvané „kvality života“ uznávají západní autoři dílčí problémy kapitalistické společnosti, spojené především s živelnou urbanizací, znečišťováním životního prostředí, s masovou spotřebou. Často však opomíjejí takové zásadní problémy, jakými jsou nezaměstnanost, nerovnoměrné rozdělování příjmů apod. Řešení, která se v rámci abstraktního humanismu snaží najít pro západní společnost „radikální reformátoři“, nejsou ve své podstatě ničím jiným než dílčí úpravou, při níž nedochází ke změně struktury kapitalistického řádu.

V. N. Jagodkin se ve stati *Ideový boj dvou světových soustav a vědecké rozpracování problémů socialistického způsobu života* věnuje podobné otázce. Podle jeho názoru se v SSSR i v mnoha dalších zemích stal socialistický způsob života již realitou (s. 242): představuje dynamický proces s vnitřními protiklady, střetáváním a bojem nového se starým. Autor v této souvislosti rozebírá také některé buržoazní teorie vývoje společnosti.

Ve stati *Problémy životního způsobu v soudobých buržoazních propagandistických kampaních* se N. M. Kejzerov zabývá úlohou západních autorů věnujících se zkoumání socialistického řádu, kteří napadají strukturu a systém sovětské společnosti a přes dílčí uznání některých úspěchů a předností, jichž bylo v období budování socialismu dosaženo, podrobují způsob života v socialistických zemích ostré kritice, sloužící ideologickým potřebám.

Analýza pojmu „kvalita života“ je předmětem stati B. A. Babina *Kritika sociálně reformistických koncepcí „kvality života“ německými marxisty*. Tento pojem je používán řadou reformistických stran, v NSR pak především SPD. Je však kritizován východoněmeckými i západoněmeckými marxisty, kteří poukazují na realitu kapitalistické společnosti, na její neschopnost vypořádat se s tak závažnými problémy, jakými jsou nezaměstnanost, inflace, znečišťování životního prostředí apod. S těmito nedostatky se pracující kapitalistických zemí setkávají a mají možnost konfrontace s realitou socialistické společnosti. Koncepce „kvality života“ nezávisle na vůli svých zakladatelů obnažila neschopnost kapitalistické společnosti vytvořit v situaci rozvoje vědy a techniky podmínky odpovídající materiálním, sociálním a kulturním potřebám pracujících (s. 273).

V závěrečné stati, *Kritika koncepce „kvality života“ v americké buržoazní sociologii*, analyzuje G. S. Batygin názory některých západních autorů, kteří si uvědomují problémy rozvoje a vývoje kapitalistické společnosti a poukazují na ně ve svých dílech. Autor podrobuje kritice koncepce Galbraitha, Fulbrighta, členů Římského klubu a dalších pro jejich jednostranný pohled charakterizovaný nepochopením základních rozporů systému, svalováním těžkostí současného rozvoje pouze na vývoj vědy a techniky a opomíjením samotného způsobu fungování kapitalistické společnosti.

\* \* \*

Vydaný sborník představuje velmi zajímavý a potřebný souhrn názorů a různých pohledů na otázky socialistického životního způsobu z hlediska jednotlivých vědních oborů. Jako každá publikace tohoto charakteru usilující o ucelený výklad zkoumané problematiky je poznamenán určitou zkratkovitostí některých statí, někdy nejasnou návazností a v některých případech i duplicitou. Díky interdisciplinárnímu přístupu umožňuje konfrontaci různých pohledů i vymezení kategorie socialistického životního způsobu, a to především v úvodních, teoreticky zaměřených příspěvcích. Kromě nich jsou do sborníku zařazeny stati vycházející z empirických výzkumů prováděných v Sovětském svazu, jež většinou zkoumají problematiku rozvoje socialistického životního způsobu z hlediska určitého konkrétního vymezení, jako je například vztah životního způsobu a rodiny, formování socialistického životního způsobu na venkově apod. Samostatný oddíl je věnován otázkám vztahu životního způsobu a ideologic-

kého boje, který v současné etapě rozvoje obou světových soustav hraje významnou roli při srovnávání výsledků, jichž dosahují socialistická a kapitalistická společnost v oblasti životního způsobu. Celkově je sborník přínosný zejména tím, že zasazuje problematiku formování a rozvoje socialistického životního způsobu do širších souvislostí vývoje socialistické společnosti a posuzuje ji z různých zorných úhlů a přináší množství zajímavých a podnětných názorů.

*Jiří Honcák*